

תגובה למאמר הביקורת של הנרי וסרמן,
"כיצד להמציא תחייה תרבותית יהודית
בגרמניה של רפובליקת ויימאר", *קתרסיס*
2, סתיו תשס"ה

לאורך עשרים וחמישה עמודים תמימים בא הנרי וסרמן חשבון עם התרגום העברי של ספרי: *תחיית התרבות היהודית בגרמניה הוויימאריט*, שיצא לראשונה באנגלית בשנת 1996. אודה על האמת, למרות מאמץ ניכר והפעלת דמיון יוצר לא עלה בידי לזהות את ספרי בתוך כל השפע הזה. עובדה זו מצערת עוד יותר לאור שאיפתו של הנרי וסרמן לכתוב את ההיסטוריה בדיוק כפי שביקש פון ראנקה, עמיתו המפורסם לא-פחות, "לכותבה כפי שהיא באמת (wie es eigentlich gewesen)". מוטב היה לו היה הנרי וסרמן מסתפק במטרה צנועה יותר: לכתוב ביקורת על הספר "כפי שהוא באמת", שממנה ניתן לזהות את הספר. אין בכוונתי להשיב להלן על כל פרטי ביקורתו הארוכה והמתישה. אציג בקיצור כמה נקודות מרכזיות.

שלוש נקודות הביקורת שהוא מעלה הן: המקורות שספרי משתמש בהם צוטטו מפי עדים בני הזמן הנידון; תיאור המצב הכלכלי-החברתי של הקהילות היהודיות אינו נזכר; ורבים מהאישים העולים לדיון בספר כלל לא חיו ברפובליקה הוויימאריט, אלא בווינה או בפראג.

לענין המקורות, מפתיע ומוזר שהנרי וסרמן מציין רק אותם מקורות התומכים בטענתו, מכל היתר הוא מתעלם. כך אין הוא מתייחס לפרקים שלמים שאינם מתאימים לקו התיאור השלילי שהוא נוקט. אבסורדית עוד יותר טענתו של וסרמן שאי-אפשר להפיק תובנות מספקות מעדויות אוטוביוגרפיות שנכתבו דור אחד או שניים לאחר התקופה הנדונה בספר. כמה עמודים מאוחר יותר טוען וסרמן שהיה מצפה שאשתמש בעדויות אוטוביוגרפיות. במלים אחרות:

אוטוביוגרפיות אינן קבילות להוכחת התזות המועלות בספר הנידון, אבל להפרכת אותן תזות עצמן האוטוביוגרפיות כשרות למהדרין. עוד פחות אמינה היא הדרך שבה מטפל הנרי וסרמן בטענה השנייה שהוא מעלה: בפרק השני של ספרי אני מתאר את השינויים החברתיים והכלכליים שעל חסרונם הוא מצר. כיוון שספרי עוסק במפורש בחיי תרבות ולא בחיי יומיום או בתהליכים כלכליים, אין להתפלא שהשניים האחרונים אינם תופסים מקום מרכזי בספר. אציין כי בנוסף על הספר, פרסמתי מאמרים מפורטים בנושאים אלה, כמו גם בענייני הבחירות שנערכו בקהילות המקומיות, שגם על חסרון ההתייחסות לאלה מלין המבקר. אלה גם אלה יצאו לאור במסגרות אחרות. בנקודה זו, לכל המאוחר, יהרהר הקורא בינו לבין עצמו, אם אמנם מתעלם המבקר בתום לב מנתונים אלה או שמא בכוונת מכוון, כדי לבצר את טענתו. הטענה המועלית אינה נבדלת במאום מדרך הקריאה הציונית-המסורתית את תולדות הגולה היהודית-גרמנית, הרואה בה דוגמה מובהקת של התבוללות, שאסור לבודד מתוכה מגמות חיוניות אחרות העוללות לגוון את הרושם הכללי.

נקודת הביקורת השלישית מבהירה את אופן הטיעון של המבקר. אני מודע היטב לקושי הברור לתחם ולהגביל את הטיפול בנושא יהדות גרמניה לתקופת הרפובליקה הוויימארית – בעייתיות זו נידונה גם בספרי. בעיית תיחום זו מתגלה בעוצמה רבה בכל הנוגע לפעילות הספרותית של אותה תקופה וכל הקשור לה. אם סופר מסוים מתגורר, לדוגמה, בפראג או בווינה, אך ספריו יוצאים לאור בברלין ובמינכן ובמקומות אלה הם גם נקראים, והוסף לזה את עובדת שהותו הממושכת שם, לעתים למעלה משנים ספורות, האם גם אז לא ייחשב סופר גרמני? המקרה של קפקא מעיד על בורותו של המבקר וסרמן, הטוען שקפקא שהה בברלין ל"ביקורים קצרים" בלבד (עמוד 72).

אין לי מושג מה מבין וסרמן תחת ההגדרה "ביקורים קצרים". אני מעדיף להתרכז בשנת חייו האחרונה של קפקא, שאותה העביר בברלין, לאו דווקא כתייר, ואף נרשם לקורסים בבית הספר הגבוה למדעי היהדות. לשווא חיפשתי בספרי אחר סימוכין לטענת וסרמן, כאילו אני מתאר את חיי התרבות בפלשתינה-א"י. אני יכול למצוא בספר עדויות לפעילותם של סופרים עברים שאמנם פעלו במחצית

הראשונה של שנות העשרים והיו מרוכזים בהמוניהם בברלין. פרטי כל קורותיהם באותה העת לא נחקרו עד עתה באופן ראוי. בספרי לא יכולתי אלא לרמוז באופן מכליל לאותה תקופה מרתקת, שמן הראוי לעסוק בה ולנתח בה בשומת לב.

כל מה שאינו משרת את מטרות הביקורת של המבקר וסרמן הוא מעלים מעיני הקורא: האהדה לה זכו תנועות הנוער היהודיות בקרב הציבור היהודי, העלייה במספר בתי הספר היהודיים, התפשטות התופעה של בית המדרש היהודי בפרנקפורט לערים נוספות ברחבי גרמניה ועוד ועוד. ראוי לדון בהיקפה של תנועת תחיה זו בקרב יהדות גרמניה ובמידת השפעתה, ניתן כמובן להשיג על היקף ההיטמעות והתבוללות המיעוט היהודי בגרמניה – כל אלה הן נקודות שאינן זוכות להתייחסות ראויה במחקר הנוכחי. ניסיתי להצביע על מורכבות הבעיה שבקיומה מסרב וסרמן להכיר.

הייתי שמח לדון – ודו־שיח במסגרת ישראלית מקובל עלי על אחת כמה וכמה – באופן מדויק ורציני בסוגיות בתולדות יהדות וויימאר. לצערי אין הדיון המוצע מעניין את וסרמן. הוא מעדיף לקבץ מיני סברות בלתי ברורות כדי להטיחן בי, וגם בזה לא די לו. כיוון שמצא לצערו רק ביקורות חיוביות לספרי, הוא יוצא למתקפה גם נגד מחברי הביקורות הללו. כאן כבר אי אפשר שלא להתאפק, וחיוך עולה ומתפשט לו על פני הקורא הנדהם. כפי הנראה, אין לאף אחד מהמבקרים, היסטוריונים ישראלים, גרמנים ואמריקנים, מושג אודות ההיסטוריה היהודית-גרמנית האמיתית. למזלנו הרב, יודע רק וסרמן לספרה "כפי שהיא באמת". יתכן שכולנו היינו נשכרים לו היה ההיסטוריון הנרי וסרמן עוסק בעובדות "כפי שהן באמת". לקוראי כתב העת *קתדסיס* הייתי מציע: קראו נא את ספרי ואת ביקורתו של הנרי וסרמן והחליטו בעצמכם איפה היא האמת.

מיכאל ברנר, אוניברסיטת מינכן